

П. ЗАГОРУЙКО

В О Г Н І

Р У Х

П. ЗАГОРУЙКО

В О Г Н І

Р У Х

Бібліографічний опис цього видання
вміщено в „Літопису Українського Дру-
гу“, „Картковому репертуарі“ та інших
показниках Української Книжкової Па-
лати.

ДЕРЖТРЕСТ „ХАРПОЛІГРАФ“
ШКОЛА ФЗУ
ім. А. В. БАГІНСЬКОГО

Укрголовліт 1336 Тираж 6000
Зам. 1595

Харків, березень 1930

ВОГНІ

Якилина місила липку глину, розтирала в руках грудочки, вибирала пісок, дрібненькі камінці, а потім клала на ослона й біла по ній дерев'яною довбешкою. Проте, глина не піддавалася, була тверда й непридатна на горшки.

Від одноманітної праці на блідому обличчі із зморшкою туги біля рота, виступили рясні краплини поту. Пасмо русявого волосся вибилося з-під хустки й лізло в очі, що з журливою задумою раз-у-раз дивилися на вікно, де шугав холодний вітер, нагинаючи майже до землі ясеня. Молоденьке, недавно розвинуте листя смарагдове тріпотіло від кожного подиху вітру й стиха шелестіло. Дрібний дощ тарабанив у вікно, збігаючи по шибках рясними сльозами.

Якилина випростала зігнуту спину й стомленим поглядом оглянула хату. Перед очима ті ж сірі, вогкуваті стіни, біля заліпленої глиною лави круг ганчарський, витертій ногами,

посеред хати купа жовтувато-сірої глини, а біля неї, на мокрій долівці, дитина з великими зеленими соплями. Дитинча бабралося в глині. Тонесенькими пальчиками відколупувало масні шматочки й лілило з них коники. Воно щось мурмотало собі під ніс, важко дихаючи.

За вікном безперестанку сів, ніби крізь сито, дощ. Здавалося, що це не кінець квітня, не весна, хоч і дерева вже деякі порозпускалися, а пізня дощова осінь. День-у-день надворі негода. Кошлаті сірі хмари клубками низько котяться по небі й сіють дощ.

— Коли б уже годинонька настала, зідхнула Якилина, витираючи з пальців глину.

Журним поглядом побляклих очей глянула на замурзану дитину, підійшла до неї і втерла носа, розвізши грязь на маленькому посинілому обличчі.

За роботою не мала часу думати, снувалися думки навісні, обривчасті, шматками. То спомини, то важке сьогодні, раз-у-раз миготіло, та поради не могла собі дати.

— А жити хочеться, хоч так, за важкою працею, коли гарячий піт заливає очі, тільки б жити, тільки б дивитися на світ, навіть на оце сіре хмарне небо, таке суворе, непривітливе.

З того часу, як утопився Якилинин чоловік підчас рибальства на Дніпрі, іноді здається

пройшло багато часу і цю подію, що сталася в бурний осінній ранок, ніби відділяє багато десятків років. А справді, це було недавно, бо ж не має ще й двох років. А скільки довелося перенести, перетерпіти. Адже на все одна. І в хаті коло печі, і дитина, і на хліб треба заробити. Землі немає, — взялася за ганчарство. Спочатку сміялися сусіди-ганчарі:

— Баба в спідниці думає круга крутити.

Пересміялися. З посміху люди бувають. Якилина довела сусідам, що й вона не згірший од них ганчар. Не згірше од мужика крутить круга та робить горшки, миски, тикви — чи то прості, чи чернігівські. Біда навчила...

Гаврило Лебедка, що після випалу забирає посуд в Якилини, кожен раз скрутить. То браку багато, то нехідкий посуд каже, а платить, що зноса спаде і то ніколи грішми — борошна привезе, то сього-того, дивись і знову треба одробляти, і так кожен раз шандибить, крутить і багатіє з чужої праці. Продати свою працю нікому, крім Лебедки, і перевірити, чи правду він каже, що така ціна — ніяк.

Не можна ж залишити роботи, щоб поїхати до переяслава, та й Гаврило сердиться, що йому не вірять.

Приїде дубом, червоний, пикатий, огрядний, та тільки усміхається в рижу бороду.

А в Переяславі горшків, хоч греблю ними гати... Там такого навезли, що хоч дурно давай, а вони й дивитися не хотять,—поглажуючи бороду, каже. Якилина, ніби винувата в чому перед Гаврилом, дивиться на нього розгублено. А Гаврило п'ятірню в бороду й замислено посоловілими від самогону очима по ній бродить. Обливається, прикидає оком, ласує. А потім зідхне й до Якилини лагідно:

— Нехай вже й так. Тільки тому, що ти вдова, що бідуєш, заберу й на цей раз, тільки ціну треба зменшити, а то дороженько, серце моє, дороженько...

— Дядечку, вже й так дешево, ледве промовить Якилина, як Гаврило вже сердиться. Йому недовго розгніватись. Бо де ж—за його гроші і незадоволені. Не вірять йому, що посуд дешевий, про це всякий може сказати, а вона йому не йме віри. Та хіба б таки він збрехав. Така поважна людина та щоб брехала. Зрештою, і самій можна переконатися. Можна поїхати до Переяслава чи до Ржищева і довідатися там про ціни.

То я так кажу. Я вірю вам, дядьку Гаврило, тільки дешево дуже, а хліб ви так дорого ціните, що й не приступитись до нього,—винувато каже Якилина й тужно дивиться на свою працю, що лежить по десять у рядку. Вилискує полив'яними смарагдово-зеленими

боками на сонці. Подивиться Якилина на ці глечики пuzаті, вузькогорлі тикви, присадкуваті горщечки, то аж жаль обгортає. Починає нити спина, болять пучки на пальцях, а в голові ніби ступарі в млині — гупає — стільки праці на них пішло, стільки ночей недоспаних.

День-у-день — цілий тиждень, не розгинаючи спину, працювала над посудом, перебирала в руках кожен шматочок глини, а тепер запівдарма забирає оцей пикатий чоловік, ще й каже, що добрі гроші дає.

— Беріть уже, беріть, — зідхає Якилина й починає вкладати на воза посуд, що дзвонить, гуде тоненько...

*
*

Увечері по селі гук. На одному кінці села співають дівчата, на другому хлопці, а біля Горбатого Тодося гризуться собаки; хлопці співають якоїсь сороміцької пісні, з витягом, з вигуками, з перегуками.

В Якилини ганчарі зібрались. Сидять на лаві нерухомі, ніби спочивають, ніби поснули.

Прислухаються до того, як вирує вулиця й плетуть думки-спомини про життя своє злиденне. Молодість пригадують свою, що промайнула, наобіцявши у мріях золоті гори.

Филимон Севрук стоїть біля порога, обпершись об одвірок, і думає про своє. В нього

троє дітей, як кукіль. Залишив їх самих у хаті, а сам прийшов послухати про колектив ганчарський.

— По-новому треба нам жити. Переїмати від інших, а то не виб'ємося ми ніколи із злиднів. Про дітей своїх треба нам подумати, щоб не сиділи вони по вуха в глині. Щоб доглядав їх хтонебудь, а то як цуценята вони в нас, — каже Якилина журним голосом.

Колективом, — з бринінням у голосі перебиває Филимон Севрук. — Колективом, — удруге каже він ще голосніше, і схудле обличчя розтягається в ясну посмішку.

Присутні повертаються до нього, бо він починає говорити.

Слова ллються вільно, і в уяві тих, що слухають, повстає радісне майбутнє. Всі дивуються з Филимона, з його балакучости, бо тож він завжди такий мовчазний, пасуплений, а сьогодні так гарно доладу розказує про колектив, що про нього Гаврило слухати спокійно не може. Сердиться або насмішкувато каже:

— Вигадки... Мішок, у якому нас хоче міцніше зав'язати комуністська власть.

— А кому ж продавати свою працю? — хтось тривожно запитав Филимона.

— Та знову ж куркулям, що дають ціну, яку сами хочуть.

Продавати будемо кооперації, бо вона ж буде давати нам у борг: оливо, дрова, зеленку—все, що треба для посуду,—переконано говорив Филимон.

В хаті настала тиша. Всі замислилися. Мовчать. Чоловіки обережно виймають кисети й запалюють цигарки. Підводяться з лави, ідуть до дверей, пускають дим у сіни, щоб не накурити в хаті, де й так душно.

А за вікном з обох кінців села чуються дикі перегуки й виття собак.

Якилина нахилилася до своєї сусідки і щось тихо говорить на вухо. Чуються тільки окремі слова. Сусідка слухає й киває головою.

Буде легше... я вам кажу, що буде легше... Филимон правду каже. Тепер же нам дають півціни за нашу працю. А як ми працюємо? Від світання до смеркання й світа сонця не бачимо. Прийде ніч, то, ніби камінь важкий, падаємо, де попало, тільки б відпочити. А вранці знову за глину. День і ніч ломить спину. Болить голова, розривається. Нічого не бачимо, нічого не чуємо; як кроти, риємо, риємо глину й живемо в землі. Правду Филимон каже—колективом. Навіть із завтрашнього дня почати. Організуватись треба. Ой, коли б хоч трохи спочити та вибитися з цих злиднів. Якось люди починають по-інакшому жити, не ждуть поки те краще само до них прийде,—сами дбають за себе.

Филимон кинув на долівку цигарку, розтер ногою і звернувся до ганчарів, що мовчали, замислено:

— То як же, га? Організуємо ганчарський колектив?

Мовчанка. Кожен боїться сказати перший, щоб не помилитися, щоб потім не винуватили, що підбивав, обдурював. Кожен хоче бути збоку, а потім, коли буде добре, і собі пристати.

У хаті сутінки. В хаті тихо. Всі дивляться на землю, ніби на ній шукають відповіді, бо так зопалу не можна вгадати, чи буде зле, чи буде добре. А може буде зле, а може й справді Гаврило каже правду, що колектив мішок, видумка. Тоді що? До колективу пристань, покупця втратиш, якого не є, але вже певного покупця. Бо хоч і обманює, і дешево дає, зате постійний. З голоду вже не дасть пропасти. Та й винні всі йому. Як же потім йому в очі дивитись, коли буде погано, коли колектив розвалиться?

— А я пристаю. Я записуюсь у колектив, — порушила мовчанку Якилина. — В гурті не пропадемо, а так, коли будемо кожне собі окремо, — загинемо. Я за колектив.

Ганчарі заворушилися, ніби легкий вітер зашумів в очеретах. Всі ждали, щоб хтось заговорив перший, щоб хтось сколихнув оцю

напружену тишу, що нависла темною рядиною над головами.

По стінах загойдалися тіні, лізли на стелю й ломилися біля сволока. Стрибали, чудернацькі, потворні з розкуйовдженими головами.

— Раз до колективу, то до колективу, разом заговорили всі, перебиваючи один одного.

— Попробуємо, що з того вийде...

— Гірше не буде, як є.

Филимон уже сидів біля столу й розправляв забруднений сірий папірець. Послинив шматочок олівця й водив ним довго, не торкаючись паперу.

— Кого ж першим до списку?

В хаті знову притихло. Ущух гомін і родилося напруження. Дехто потихеньку точився до дверей, щоб вислизнути непомітно, втекти, впірнути в темряву ночі.

— Бо список... записувати будуть... А коли запише, то вже не втечеш, не викрутишся.

— А навіщо той список? Кому він потрібний? Ми ж і так згодні. Всі знаємо один одного. Филимон, Якилина, Степан... запам'ятаємо, — ніяково питають ізпід дверей.

— Запам'ятаєте? — перепитала Якилина.

Встала з лави, опершись руками об стіл, і звуженими, трохи насмішкуватими очима глянула на присутніх.

Запам'ятаєте?! ще раз перепитує вона з тугою, з докором у голосі.

— Ну, так записуй, Филимоне, мене першою. Я нікого й нічого не боюся.

Маленька павза, а після в хаті схопився гамір.

Ми теж записуємося. Як усі, то всі.

Знову загомоніли, заговорили всі разом і потяглися до столу.

З усіх боків обступили Филимона й наперебій вигукували:

— Івана Терницю записав?

Мене також записуй.

Филимон, наморщив лоба, вкритого потом, твердо виводив олівцем прізвища.

Не всі разом. Я ж вам не писар.

— Тепер будеш нашим писарем, — жартували ганчарі.

Нехай ще хто записує, — промовила Якилина.

— А й справді треба допомогти Филимонові.

— Хто грамотний? Сідай за стола.

Дивилися один на одного, запитуючи. Зніжковіло опускали голови на груди.

Нікого немає, крім Филимона.

Темні ми. Сліпі, як кроти. — Хтось важко зідхнув.

До пізньої ночі виводив Филимон свої карлочки, записуючи до колективу. Аж упрів. Аж волосся йому поприлипало пасмами до чола.

Колектив „Червоний ганчар“ уже існував із місяць. Усі запопадливо працювали. Роз-

добули грошей трохи допомогло районове споживче товариство, трохи райвиконком. Закупили глини, піску, олива, дров, а найголовніше харчів.

— Коли хоч добре працювати, то добре й харчуйся, казали.

Якилина ніби народилася вдруге. Привітна, з радісними очима, поспівала скрізь. Була спокійна вже за завтрашній день, бо колектив що не день ставав на ноги, міцнів і робився незалежним.

Кілька разів зустрічалася з Гаврилом. Спочатку він глузував:

— Захотілось легкого хліба? — ехидно питав Якилину, усміхаючись у бороду.

Мовчала. Обминала Гаврила, зустрічаючись. Але він стежив за нею. Щоразу, коли навколо не було нікого, він несподівано виринав, ніби з-під землі, й чіплявся:

— А ти б кинула отой колектив. Обдурять тебе. Обберуть, як липку. Поки не пізно, кинь їх до бісової матері й здавай мені посуд, як раніш здавала, а то жалкуватимеш, та буде пізно.

Іноді в Якилини родився сумнів, втрачалася віра, але пригадувалися голодні дні, і непереможне бажання довести справу до кінця підбадьорювало її, й вона не звертала уваги на Гаврилові слова.

А Гаврило приходив додому, сердився без причини на свою Параску й цілий день ходив по подвір'ї, як ніч нахмурений.

Гаврило думав:

— А що, якби й собі зорганізувати колектив. Взяти до спілки хоч би Проця, Кирила Задою та ще когонебудь. Почепимо вивіску, та й купуватимемо в голоти. Комунія, хе хе-хе... комунія, та й годі...

Думка обривалася й перескакувала на інше:

— А що коли б їх та... розігнати? Не дозволять. Тепер їхня власть. Бач підтримують злидняків, а чесному чоловікові жити не дають. І обгортала лють, скажена, невтримна лють. Пригадувалися роки старі, коли був порядок, коли, начепивши на шию старшинського ланцюга, міг кричати, тупотіти ногами на оту загнибиду Филимона, затопити в обличчя. А тепер... Гади. Носяться з колехтивом.

— Ще прийде на вас, скриготів злісно зубами, аж щелепи нили. Брав бороду в кулак, застигаючи в задумі.

Ще їм мало давав?! Розумна стала — шушваль.

Підійшла Параска. Роздута, з мішками під очима. Ледве переставляла ноги, важко дишаючи.

Що ж та голота? Не продає вже горшків?— ніби з бочки прогуділа.

Не відповів. Бо в уяві повстала Якилина.. Колись покірлива, тиха, а тепер уперто мовчазна й горда. Підійшов до повітки й довго шукав там чогось.

Загордувала, нехтує. А думалося інше. Ех, пропустив... Треба було б утримати її Пошкодував пуда борошна.

Сердито гримнув хвірткою й вийшов з двору, низько насунувши на очі шапку. Вслід почувалося:

Знову пішов... Зайшов би ти, куди курячий голос не заходить.

Гаврило не відповів, а тільки подумав:

— От, прожив вік із такою бабилою.

* * *

В Кирила Задоя Гаврило сидів допізна. Курив цигарку за цигаркою, спльовуючи жовту слину.

— Кажеш, не дозволять?— перепитував удесяте й дивився собі під ноги. Кирило всміхався, крутив головою й мовчав.

Ми також колектив закладемо... Чого ж би їм не дозволити? — настирливо допитував Гаврило. Внесемо паї, зареєструємо в сільраді й годі, а робити будемо, як і раніш, кожен для себе. Раз хочуть, щоб усі колективом, то чому б і нам не пристати на це.

Кирило мовчить, бо мабуть більше знає від Лебедки, не дарма ж він учився в городському „вчилищі“ А Гаврило хоч і багатий, та темний. В тому й біда, що темний. Якби то йому до свого багатства та Кирилів розум, він би сам додумався до чогось, сам би щось видумав, а то приходиться йти радитись, просити.

І знову лють обгортає, бо колись як не розумом, то достатком брав.

Скоритися прийдеться. Перечекати, може прогорять вони із своїм колективом, — радить Кирило.

Коли це буде? Коли? Їм допомагає власть, а власть, то сильна штука. Сам же був старшиною три роки. Захотів—і пустив когонебудь з торбами. За подушне, податок—захотів—три шкури здирав, а іншому так сходно, обминав, коли то був свій чоловік.

Кирилові нічого не сказав, тільки щось муркнув собі під ніс і вийшов. Упіймав ту думку вертку, що оце днями майнула в голові. Цупко тримався за неї й цілу ніч перевертався, заснути не міг і ранку ледве дочекався.

Тількищо почало за вікнами сіріти, як уже був на ногах. Довго шукав між дровами чогось, перекидав усе, аж, нарешті, облюбубав собі велике сучкувате поліно й пішов із ним під повітку.

Довбав у поліні долотом дірку й думав:

— Втеліщили ж вони гроші в той колективний горен. А коли оце підкинути, то рознесе і горен, і посуд. Шкода, що порох слабий, а то б ведмежого сюди з півхунта. Ото б рвонуло, рознесло б колектив до дідька.

Насипав порошу у видовбану дірку, забив, загладив, щоб не впізнати, і поліно притрусив соломою. А ввечері гребку взяв, що під повіткою стояла, та поліно і престо до Дніпра. Глянув на вікна освітлені, Параску побачив, що христилася негнучкими грубими руками. Подумав:

— Молиться, стерво...

Накрапав дощ. На березі, поблискуючи бочками, вилежувались човни. Вода чорна, як смола. Другого берега невидно, тільки зірчасто вогні на тому боці вгору побігли. Ще світиться в хатах у Бучаку, куди мав плисти Гаврило.

Спустив на темну воду човна з легким хлюпотом і замислився.

— Чого ж їхати? — подумав. А знизу до грудей підкочувалось щось важке й гнітіло. Тупо гупало в голові.

— Жити не дають. Голота...

І враз на тлі темної ночі з'явилася Якилина а поручнеї Параска. Одна ніби вирізьблена з блідим заклопотаним обличчям. Спідниця подерта, закаляна глиною, і крізь діри коліна пругкі видно. Очі блищать журні.

— Ех, не втримав... Пошкодував лишній шпуд хліба.— Шумно зідхнув.

Поруч Параска — розпливчата. Негнучкою рукою христиться й ледве нахилиється. Стегнами гладкими трясє.

Не втримав... Свою ступу можна було б по боку, а з Якилиною жити. Повінчатися. Хіба б відмовилась. Тоді і колективу отого клятого нікому було б організувати. — І серце защеміло, занило боляче.

Шарпнувся й розмашисто сів у човна, що аж боком черпнув і водяні пруги погнав темні на річку.

Взявся за гребку й з силою відштовхнувся від берега. Зашипіла заспокійливо вода. Думка не рвалася вже, а повільніше низалася одна за одною.

— До Якилини поїду. Після поговорю з нею, скажу, що женюсь, а нехай спершу колектив полетить до чорта разом із горном, — і він стиснув між коліньми поліно.

Женюсь на Якилині, думав. Забув за гребку, і бистря, підхопивши човна, несла його за течією в темну ніч. Вогники з Бучаків меркнули, віддалялися й один по одному зникали.

— Якилина буде моя. А голота знову продаватиме мені посуд, мріяв Гаврило, аж поки не збудив його дужий шум, що не-

сподівано виник десь позаду з темряви й нестримною силою насовувався все ближче й ближче.

Гаврило опам'ятався. Шарпнув рукою по чардаку човна, шукаючи гребку, але її не було. За думками не помітив, як вислизнула вона з руки і попливла десь за водою.

Шум збільшувався. Будив нічну тишу, і сонна гладь річки заколихалася. Раптом із-за повороту річки показалися вогні, що наближалися ближче й ближче.

Гаврило скам'яніло сидів, безсило спустивши руки, і скляними очима дивився на вогні, що відбивалися, переломлюючись у воді, і мчали на нього. Захитався човен, підіймаючи догори корму. Чепнув води бортом і глухо затріщав.

Гаврило вилетів через борт човна і каменем опустився в холодну воду. На мить промайнули в очах золоті літери:

„Комунар“

Вирнув і з жахом побачив, як кликотіла вода біля лопаснів, куди його невтримно тягнув вир, і ніби крізь сон почув команду:

— Держи на лівий борт!

Єсть, держи на лівий борт,— дзвінко відповів стерновий, скеровуючи пароплав наліво.

Це врятувало Лебедку. Вир, що кликотів за колесами пароплаву, повернув у другий бік і з силою підхопив його, понісши вниз.

Лебедка інстинктивно борсався у воді. Хоробливо вдивлявся в темряву, шукаючи берега. Перелякано хапався за все, що попадало під руки, щоб утриматись на поверхні, аж поки не почув під ногами дна.

Обережно брів по нерівному дні, щоб не потрапити до ковбані. З переляку не міг збагнути, що сталося. Керувався лише інстинктом. Добрів до берега і, з полегкістю зідхаючи, сів. Міцно стискаючи, тримав поліно, що вхопився за нього, вилетівши з човна. Глянувши на простягнені свої руки, прийшов до пам'яті.

Так можна було й раків нагодувати, — шумно зідхнувши, подумав Лебедка. — Човна розтрощило, та добре хоч сам цілий залишився. Поліно... Як же це так сталося, що я його не випустив? — Підніс поліно близько до обличчя й почав оглядати його.

Воно. Ось і чопик забито. Мабуть що не пропустив води, а коли й замок трохи порох, то у вогні підсохне. Бач, урятувало мене вже раз від смерті, — усміхнувся він, погладжуючи поліно, — урятуєш ще й від колективу.

Підвівся на ноги й, озираючись чуйно на всі боки, тихенько пішов яругою на вогонь, що вихоплювався з-за гори.

Підкрадався, ніби вовк до кошари, часто зупиняючись. Серце калаталося так гулко, що зда-

валосся чути його було далеко. Хапався за груди, стримати хотів його.

Пройшов ще кілька кроків і зупинився, бо за невеличким пагорком мав бути колективний горен. Опустився на землю й звирячою ходою порачкував, наближуючись до горна. Виткнувши з-за пагорка голову, застиг.

Біля горна сиділа Якилина, куняючи.

— Її черга, мабуть, випалювати, — подумав. І в голові закрутилася, заскакала думка.

— Підійти... Поговорити з нею. Переконати, нехай кине до біса свій колектив. Сказати, що вигнав свою. Тепер же так просто розвестися.

А Якилина сиділа спокійна. Нічого не підозріваючи. Сиділа в кількох кроках від старого вовка, що боровся з собою.

— Ні! Спочатку треба знищити їхній горен, тоді легше буде взяти, умовити і її.

Підвівся. Зробив рух, щоб наблизитись до дров, що купою лежали недалечко, й простягнув руку, щоб покласти поліно на них. У цю ж мить хтось іззаду вхопив його міцно за плечі, струсонувши ним.

— Ти що тут робиш? Дрова крадеш?

Лебедка скам'яніло став, безсило опустивши руки.

— Ходім лишень, ходіме до світла. Подивимося на тебе, хто ти такий, підштовхуючи

Лебедку, говорив Филимон, не випускаючи його з рук.

Лебедка рвонувся був тікати, та Филимон міцніше згріб його за карк.

— Що там таке? — запитала Якилина, схопившись на ноги.

— Та ось злодія впіймав. Дрова краде.

Якилина, побачивши Лебедку, широко розплющила очі. З хвилину дивилися одно одному в очі.

— Цей не дрова краде, Филимоне. Тут щось гірше, — з тривогою в голосі промовила Якилина.

Филимон, побачивши при світлі, що це Лебедка, відсахнувся.

— Що це ти, Гаврило? Чого тобі тут так пізно треба? Ану лишень покажи, що то тримаєш у руці?

Лебедка безсило випустив із рук поліно.

— Е, то ти, виходить, не крадеш, а ще й нам приносиш, — насмішкувато мовив Филимон, розглядаючи поліно, що лежало під ногами.

У нас же корчами палять, — звернувся він до Якилини, а це, бач, яке рівне. Розрубай лишень його, Якилино. Побачимо, чим воно начинене.

Лебедка зробив крок.

— Не зачіпай, то моє. Найшов на березі

Твоє ж, твоє, а не наше, -- відповів Филімон, відсовуючи ногою поліно.

Якилина, поставивши поліно сторч, піднесла сокиру. У Лебедки завмерло в грудях. Холодний піт виступив на лобі.

Все пропало. Пропав і я, -- тупо ворухнулася думка.

З розколеного поліна посилався порох.

З хвилину панувала мовчанка.

Тепер зовсім видно, що це твоє, -- порушуючи мовчанку, промовив суворо Филімон. -- Поклич когонебудь, Якилино. „Комунаром“, що привіз нам оливо, відправимо його до Переяслава.

Филімон закурив цигарку й жаринку, що від неї припалював, кинув на чорну купку пороху, що лежала між розколеним поліном.

Порох зашипів і безсило форкнув сірим димом угору.

**КООПЕРАТИВНЕ Р У Х
ВИДАВНИЦТВО**

**Харків, вул. 1-го Травня, 10/11
Телефон 29-84**